

«ПІЗНАЄМО ВЕЛИКУ РАДІСТЬ ЄДНАННЯ»

30 років тому відбувся Перший Всесвітній форум українців

Микола Жулинський
доктор філ. наук, професор,
академік НАН України,
директор
Інституту літератури
ім. Т.Г. Шевченка НАН України,
м. Київ

Такого вселенського українського велелюддя Україна ще не бачила. У Палаці культури «Україна» зранку 21 серпня 1992 року вирувало святково-галасливе україномовне багатоголосся. Із двадцяти шести країн світу прибули до Києва делегати від українських громад. Понад півтори тисячі тільки делегованих представників, а ще кілька тисяч гостей – запрошених і самостійно прибулих з різних куточків України і тих, хто нарешті після багатьох десятиліть розлуки з рідним краєм припав зболеним від туги серцем до прабатьківської землі. Понад п'ять тисяч українців з усіх континентів планети прибули тоді до України і стали учасниками форуму.

Я дивився з балкону на це зібрання щасливих, у сльозах і радісних посмішках, наших братів і сестер із далекого й близького зарубіжжя та згадував, як десь пів року тому на зустрічі з Президентом України *Леонідом Кравчуком* я розповідав про нагальну необхідність проведення в Києві – столиці незалежної України – такої політичної акції, як Всесвітній форум українців. «Чому саме форум, а не з'їзд чи зібрання?» – запитав мене Леонід Макарович. Я сказав, що ідея саме «форуму» належить українцям західної діаспори, а саме «Українському клубу» в Женеві, який очолював тоді відомий громадський політичний діяч, учений і публіцист *Павло Чижевський*.

Із цього приводу, а саме з метою єднання розсіяних по світах українців, й була опублікована 1920 року в часописі «Український голос» відозва «До всіх громадян – українців Великої Наддніпрянської України, Бессарабії, Чорноморії, Середньої Азії, Сибіру, Зеленого Клину, Галичини, Буковини, Карпатської України, Лемківщини, Злучених Держав Північної Америки, Канади, Аргентини, Бразилії й інших земель, де тільки живуть українці». Та реалізувати цю ідею – зібрати світове українство задля злучення у єдину національну сім'ю мільйонів українців і виборення спільними зусиллями волі і правди для українського народу – тоді не судилося.

Перший Всесвітній форум українців. Київ, Палац культури "Україна", 21 серпня 1992 р.

І тільки тепер, у незалежній Україні, можливо та необхідно зібрати делегатів з усіх діаспорних континентів і закликати світове українство до єднання й активної участі в розбудові української державності.

Президент України прихильно сприйняв мої міркування та пропозиції, які перед тим розглядалися, осмислювалися з головою Товариства зв'язків із українцями за межами України *Іваном Драчем*, головою ВУТ «Просвіти» *Павлом Мовчаном*, головою «Ме-

моріалу» *Лесем Таниюком*, головою Товариства української мови *Дмитром Павличком*, із Народним Рухом України, зокрема з *В'ячеславом Чорноволом*... Програма Форуму погоджувалася з керівниками Світового конгресу вільних українців, Українського народного союзу, Конгресу українців Канади, Союзу українських організацій Австралії, Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Франції та США, Об'єднання українців у Польщі, Конгресу українців східної діаспори...

Відкриття Першого Всесвітнього форуму українців. Київ, 21 серпня 1992 р.

У президії (зліва направо, 1 ряд): голова Оргкомітету Першого Всесвітнього форуму українців Микола Жулинський, Президент України Леонід Кравчук, Патріарх Мстислав (Скрипник)

Леонід Кравчук без вагань погодився на проведення Першого Всесвітнього форуму українців, запропонував поєднати цю велелюдну всеукраїнську зустріч із відзначенням першої річниці Незалежності України: «Хай українці діаспори, Західної і Східної, разом з усім українським народом відсвяткують ними омріяну і виборену незалежність. І ми, наш уряд, повинні профінансувати цей форум». Мені Президент доручив підготувати проект відповідного указу, запропонував очолити Організаційний комітет з підготовки та проведення Першого Всесвітнього форуму українців та подати пропозиції щодо персонального складу Оргкомітету. На той час я займав посаду Державного радника України з питань гуманітарної політики в створеній за підтримки Президента Леоніда Кравчука Державній думі України. На той час уже була сформована і працювала Колегія з питань гуманітарної політики Державної думи України, яку я очолював. На засіданнях Колегії розглядалися усі питання з організації і проведення Всесвітнього форуму українців. Левову частку цієї роботи взяло на себе Товариство зв'язків із українцями за межами України «Україна», головою якого в 1991 році було обрано **Івана Драча**.

На жаль, до обрання головою І. Драча Товариство «Україна» мало погану репутацію серед української діаспори, оскільки підтримувало зв'язки передусім із так званими «прогресивними» зарубіжними осередками. Та й на Заході всі знали, що діяльність Товариства контролює і координує компартія і КДБ України. Компартійною владою Товариство «Україна» фінансувалося щедро, у його штаті на роз'єднання материкового та діаспорного українства працювало близько двох сотень співробітників. Правда, в часи перебудови, коли головою Товариства став **Станіслав Лазебник**, стався суттєвий крен у бік налагодження зв'язків та співробітництва із співвітчизниками за кордоном незалежно від їхніх політичних поглядів. Так, у 1989 році вперше був відряджений Товариством «Україна» в Канаду і США для проведення традиційних ушанувань пам'яті Тараса Шевченка автор надзвичайно популярної серед світового українства праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?» **Іван Дзюба**. Я, письменниця **Райса Іванченко** та поет **Ігор Римарук** – члени цієї делегації – були вражені тим, з яким подивом, захопленням і величанням зустрічали українці Канади і Сполучених Штатів легендарного Івана Дзюбу.

Прикро було пояснювати Станіславу Лазебнику політичну необхідність заміни голови Товариства «Україна», але треба було подати світовому українству нове обличчя цієї організації. Кандидатура Івана Драча – голови Народного Руху України із 1989 по 1991 рік, поета великого таланту і колосальної популярності, який, до речі, ще в 1966 році побував разом з **Дмитром Павличком** у США і мав багато зустрічей із співвітчизниками, – була найкращою. Діаспорні українці знали заяву голови Народного Руху України Івана Драча, який на прес-конференції, присвяченій приїзду Президента **Джорджа Буша** в Київ 1 серпня 1991 року, наголосив: «Ми вітаємо Джорджа Буша як Президента США і не приймаємо його як московського агітатора за Союзний договір».

У вересні 1991 року велика делегація Верховної Ради України, в складі якої була значима кількість членів фракції Народного Руху України, побувала в США. Іван Драч, неприємно вражений відмовою Президента США Джорджа Буша зустрітися у Вашингтоні з провідниками Руху, в інтерв'ю американським газетам справедливо дорікнув

тоді керівництву США за недостатню допомогу демократичним рухам у так званому СРСР у справі визволення народів із більшовицької тюрми. Більше того, Іван Драч звернув увагу на те, що США, щиро відкриваючи обійми назустріч **Горбачову** і **Єльцину**, чомусь забувають, що «*Нобелівський німб миротворця* (Горбачова – **М.Ж.**) має сліди литовської крові», а флер Єльцина-демократа нездатний приховати намірів Москви Союзним договором накинути на шию України ярмо московської «Імперії зла».

...І коли я, як головуючий на Форумі, після вступного слова промовив: «Оголошую *Перший Всесвітній форум українців відкритим!*», над велетенським залом потужно і величаво пролунало: «*Ще не вмерла України ні слава, ні воля...*». Кількатисячними голосами учасники Форуму підхопили цю дорогу кожному українцеві мелодію національного гімну і стоячи тремтячими від емоційного переживання цієї десятиліттями очікуваної миті голосами злилися в щасливому єднанні.

Оплески не встигали кілька хвилин. Овації й вигуки «Слава Україні!», «Україна – навіки!», «Героям – слава!» тільки тоді стихли, коли я оголосив «*Запрошується до слова Президент України Леонід Кравчук!*» І знову піднялася хвиля аплодисментів, яка засвідчила велику радість українців світу від того, що ми маємо свого Президента своєї, незалежної держави, маємо свій державний герб і державний гімн, свою українську владу.

Доповідь президента Республіканської асоціації українців Івана Дзюби «Україна на шляхах державотворення» відкрила складний комплекс проблем як духовних, історичних, культурних, освітніх, наукових, міжконфесійних, так і соціально-політичних, міжнаціональних, міждержавних, на які слід подивитися тверезо, раціонально і самокритично та з усвідомленням необхідності об'єднати заради розв'язання цих проблем національно свідомі сили світового українського співтовариства.

Відкриття Першого Всесвітнього форуму українців 21 серпня 1992 року.

Прем'єр-міністр України Вітольд Фокін, Президент України Леонід Кравчук, Голова Верховної Ради України Іван Плющ.

Фото: Національний музей історії України

А консолідувати навколо України заради її державної розбудови необхідно не тільки українців західної і східної діаспори, але й материкової України, переважна кількість яких ще не досягла національної і політичної зрілості. Тому проблема національної ідентичності порушувалася в багатьох виступах, зокрема і в пленарній доповіді «Східна діаспора: усвідомлення нової ролі» члена координаційної ради Товариства «Славутич» **Олександра Руденка-Десняка**.

Для учасників Форуму було приємною і несподіваною новиною те, як розпорошені і національно пригнічені українці на безкрайніх просторах Сибіру, Середньої Азії, в степах Казахстану, в компактних поселеннях Зеленого і Сірого Клинів, у країнах Балтії та в імперських центрах СРСР – Москві й Ленінграді – так енергійно збудилися до національного відродження та почали організаційно оформлятися в громади. Цим українським товариствам (а їх наприкінці 1991 р. існувало на території СРСР близько двадцяти) Товариство «Україна» почало приділяти особливу увагу, і вже на час проведення Всесвітнього форуму їх нараховувалося близько 150. І кількість цих громадських об'єднань українців, які проживали на території колишнього Совецького Союзу і не знали, скільки їх – приблизно 15 чи 20 мільйонів? – зростало з кожним днем.

Національно-духовне відродження в східній діаспорі стало пріоритетним напрямком діяльності новоствореного Міністерства у справах національностей, міграції та культур, особливо Товариства «Україна». Саме тому Товариство «Україна» в перші ж місяці буття Української держави почало перейматися долею українців, які проживали на теренах СРСР.

Уже в січні 1992 року Товариство, очолюване Іваном Драчем, провело Конгрес українців незалежних держав колишнього СРСР.

Звісно, під не менш прицільною увагою була співпраця із західною діаспорою, перед якою відкривалися широкі можливості співробітництва як із незалежною Україною, так і зі східною діаспорою. Доповідач на пленарному засіданні Президент Світового конгресу вільних українців **Юрій Шимко** визначив одним із завдань, що постають перед західною діаспорою, активізацію участі світового українства в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства, піднесенні авторитету України як нової на карті світу незалежної держави, сприяння набуттю українством як нацією світового рівня. Україна як нова держава, котра від 1991 року належить до кола майже двохсот національних держав світу, повинна мати тверду опору в світовому співтоваристві народів і країн. Тому перед світовим українством, наголосив Юрій Шимко, постають нові завдання, передусім пов'язані з утвердженням Української держави в світі як миролюбної, відкритої для співпраці, великої, із колосальним людським потенціалом країни.

Світ, на жаль, мало знає про драматичну долю України на її дорозі до державного самоздійснення. У своїй доповіді на Першому Всесвітньому форумі українців Іван Драч наголосив на величезних, мільйонами, десятками мільйонів позначених наших людських втратах лише в ХХ столітті: *«Збиваємося з рахунку, бо нам не давали навіть знати, скільки українців вистріляно, вирізано, вивішано, спалено білими й червоними гвардіями, скільки виморено масовими голодівками 1921–22 років і 1932–33 років, скільки розсіяно*

по сибірах і півночах "розкуркулених", а скільки "бандеро-
вців" і "бандпособників". Ми ще не знаємо, скільки українців
депортували з України під виглядом різних орнаборів, а для
деукраїнізації України завозили сюди інтернаціоналістів з
усього СРСР. Наша земля гостинно приймала всіх, її роби-
ли мачухою лише для власних дітей».

Іван Драч свідомо вжив термін «деукраїнізація Украї-
ни», бо вже тоді, в 1992 році, на початку відродження на-
шої незалежності, ставало видимим прикметне явище
імперської політики Москви – етноцид українців. «Відлун-
ня диявольських зазіхань на деукраїнізацію нашої землі
для «обустройства» життєвого простору (економічного,
мовного, етнічного) для іншого народу не вичухає й досі», –
наче передбачав Іван Драч, що під гаслом «деукраїнізація»
російський диктатор **Путін** віроломно розпочне військо-
ву агресію проти України, яку слід іменувати «геноцидом
проти українства».

До речі, за п'ять місяців до проведення Першого Все-
світнього форуму українців, а саме 30 січня 1992 року Іван
Драч опублікував у «Літературній Україні» есей «Сучасна
дума про третього брата», в якій нагадав про те, що «нові
російські володарі заходилися будувати ще одне диво світу –
демократичну імперію». Він застеріг західну цивілізацію від
сподівань умиротворити нового світового агресора і пала
війни – ельцинську Росію вже за рахунок України, щодо
якої тяжко хвора на імперіалізм Росія погрожує застосува-
ти «югославський варіант».

Уже тоді на повний голос лунала з Москви антиукраїн-
ська істерія, набирали шалених обертів інформаційні ата-
ки на незалежність України. Головною страшилкою в цій
злостивій зневазі імперських шовіністичних сил до вос-
креслої Української держави став параноїчний міф про
український націоналізм як щось вкрай загрозове для
самої Росії і для інших націй.

Вже тоді в Росії консолідувалися проти «українського
націоналізму», а отже проти незалежної України, комуністи
й демократи, монархісти й гекачепісти, націонал-фашисти
і ліберали, вже тоді великодержавна пропаганда ельцин-
ської Росії закликала до «денаціоналізації», «деукраїніза-
ції» України. А тогочасна українська влада продовжувала
сподіватися на переродження російських відвертих і по-
таємних реваншистів на справжніх демократів.

«В Україні ще й досі немає справжнього українського
уряду, і наша державна політика досить часто слухняно
іде на буксирі політики російської», – писав на початку
1992 року Іван Драч. Писав тоді, коли Україна продовжу-
вала виготовляти ракети й танки для Росії, коли, за його
ж словами, «в Кремлі вже не потай, а відверто готують
свою найбільшу в світі армію, якій, хвалити Бога, так і
не вдалося завоювати планету, для нового, другого в ХХ
столітті, походу на Україну», коли українська влада нері-
шуче й повільно повертала додому українців – ядро най-
кваліфікованіших спеціалістів і командирів у всіх родах
військ найбільшої в світі армії СРСР. А його, озброєного
українства на території східної діаспори (а це приблизно
342 тисячі офіцерів і декілька тисяч українців-генералів)
нараховувалося понад мільйон. Якби це українське воїн-
ство влилося тоді в ряди Збройних сил України, навряд
чи могла б відбутися анексія Криму. Нагадаємо: в трав-
ні 1992 року, перебуваючи в Києві, **Збігнев Бжезинський**
наголосив: «Кримське питання є питанням майбутнього
України, це загроза існуванню України як незалежної дер-
жави».

Форум спромігся спрямувати роботу делегатів і учас-
ників на ґрунтовне осмислення і вироблення пропозицій
та рекомендацій щодо важливих актуальних проблем, які
постали і перед світовим товариством, і перед виконавчою
та законодавчою владами України.

Перший Всесвітній форум українців. Київ, 21 серпня 1992 р.

Зліва направо: Олег Черногуз, Іван Драч, Сергій Комісаренко, Павло Мовчан, Юрій Олененко (голова
Комітету у справах національностей при Кабінеті міністрів України).

Першим головою Української Всесвітньої Координаційної Ради (УВКР) став Іван Драч.

Фото: Національний музей історії України

Протягом трьох днів – 21–24 серпня – були заслухані доповіді й повідомлення з історико-політичних, міжнародних, мовно-культурних, суспільно-політичних, безпекових, громадсько-політичних, правових, етнодемографічних, економічних, етнологічних проблем. Працювали секції та підсекції, на яких обговорювалися питання відродження та розвитку національної культури, національної освіти, українознавства, ринкової економіки, підприємництва та бізнесу, національної безпеки, молодіжної політики, співробітництва громадських організацій української діаспори та України, міжконфесійних відносин.

Під час проведення Форуму працювало шість круглих столів, на яких дискутувалися такі проблемні питання, як «Україна: історія і сучасність», «Україна: соціально-економічні проблеми і шляхи їх розв'язання», «Україна: правова політика і нова Конституція», «Україна: урбанізація та навколишнє середовище», «Геноцид в Україні», «Україна: наука і проблеми інтеграції». Із співдоповідями і повідомленнями виступили відомі політичні, державні громадські діячі, вчені та письменники, авторитет яких в Україні та в багатьох країнах з проживанням української діаспори, був на той час дуже високим. Це *Іван Драч, Дмитро Павличко, Богдан Гаврилишин, Павло Попович, Юрій Шевельов, Любомир Винар, В'ячеслав Чорновіл, Мирослав Маринювич, Микола Лебедь, Василь Маркус, Костянтин Морозов, Павло Мовчан, Борис Вжеснівський, Юрій Рейт, Лариса Скорик, Михайло Горинь, Ярослав Яцків, Олександр Ємець, Олексій Брись, Богдан Бурачинський...*

Доповіді, співдоповіді, повідомлення та дискусії на круглих столах порушили і загострили кардинальні проблеми, які постали як перед світовим українством, так і перед українськими політиками і державною владою

внаслідок повалення тоталітарного комуністичного режиму і відродження незалежності України.

Всесвітній Форум українців повинен був об'єднати зусилля громадських товариств та патріотичних, національно-демократичних сил з метою здійснення громадського контролю за виконанням відповідними органами державної законодавчої влади України напрацьованих під час роботи Форуму рекомендацій та пропозицій. Та головним завданням створеної на Першому Всесвітньому форумі українців Української всесвітньої координаційної ради (УВКР), до складу якої увійшли рівнокількісно представники України, західної та східної діаспор, було визначено об'єднання та координацію діяльності багатомільйонної української діаспори на Заході і Сході, спрямування її духовного, культурного та інтелектуального потенціалу на будівництво незалежної України.

Обраний на Форумі головою УВКР Іван Драч, який був на той час головою Ради товариства «Україна» та головою президентської Ради федерації зв'язків із зарубіжними країнами, спрямував діяльність як УВКР, так і Товариства «Україна» на розробку конкретних програм та координації з діаспорними громадськими організаціями, передусім із Світовим конгресом вільних українців

(голова – *Юрій Шимко*), Українсько-Американською координаційною радою (голова – *Уляна Дячук*), із Координаційним Комітетом допомоги Україні з США (голова – *Богдан Бурачинський*), Товариством «Славутич» (голова – *Павло Попович*), Об'єднанням українців у Польщі (голова – *Юрій Рейт*), Конгресом українців Канади, Українським Народним Союзом, Союзом українських організацій Австралії та рядом інших громадських об'єднань Сходу та Заходу.

**Відкриття Першого Всесвітнього форуму українців.
Київ, 21 серпня 1992 р.
(1 ряд у центрі) Митрополит Філарет,
(2 ряд у центрі) Микола Жулинський, Патріарх Мстислав
Фото з архіву Георгія Філіпчука, нині Голови КУІН**

Відкриття Першого Всесвітнього форуму українців.

Київ, 21 серпня 1992 р. За трибуною – космонавт Павло Попович, голова Товариства "Славутич" (Москва).

У одному ряду зліва направо: Микола Жулинський, Богдан Гаврилишин, Павло Мовчан.

Фото з архіву Георгія Філіпчука

Українська всесвітня координаційна рада здійснила визначальну роботу в підготовці державної програми «Українська діаспора на період до 2000-го року», на виїзному засіданні в Батурині ухвалила створення трьох інститутів, які розпочали свою діяльність на громадських засадах. Це Інститут досліджень діаспори (керівник – *Богдан Горинь*), Інститут дослідження геноциду (керівник – *Джеймс Мейс*), Центр дослідників проблем державності (керівник – *Костянтин Морозов*). За ініціативи УВКР і Товариства «Україна» в 1996 році було засновано Конгрес української інтелігенції – КУІН (директор – *Іван Драч*), відділення якого майже в кожній області створювалися зусиллями гуманітарної і технічної інтелігенції. Роль науковців, академічних вчених та художньо-мистецької інтелігенції в Конгресі є визначальною. Так, до складу Національної ради Конгресу української інтелігенції погодились увійти 70 науковців, серед них 15 академіків.

Значну роль в організації та діяльності Конгресу відіграв академік НАН України *Ярослав Яцків*. На Першому Всесвітньому форумі українців він організував круглий стіл, на якому було обговорено стан національної науки в цей складний період історії України.

Академік Яцків очолив у 1990 році Комітет науки і культури для зв'язків з українцями за кордоном при НАН України, організував постійно діючий дискусійний клуб «Елітарна світлиця». Про особливу увагу Конгресу української інтелігенції до питань науки свідчить те, що заступником голови КУІну обрали саме академічного вченого. Академік Ярослав Яцків головував на нараді керівників політичних партій для вироблення і підписання Меморандуму про узгоджені дії та взаємодію на виборах 1998 року та як координатор цієї акції очолював Ініціативну групу з підготовки Меморандуму керівників українських політичних партій та блоків і його підписання.

У Маніфесті української інтелігенції, який був прийнятий восени 1995 року, було чітко висловлено претензії до національної влади про недостатнє державне піклування про культуру, науку і духовність і висловлена була категорична вимога розвивати науку, культуру, освіту, мову, шанувати віру і звичаї нації заради забезпечення життєздатності як нації, так і самої держави.

Та повернімося знову до Форуму. Україна, яка з надією на взаємовигідне співробітництво з українськими організаціями в усьому світі відкрила двері всім українцям з різних континентів. На Форумі була продекларована готовність України надавати постійну допомогу українцям за кордоном щодо збереження рідної мови, культури, національних традицій, зосередити особливу увагу на налагодженні економічних та ділових зв'язків асоціацій українських підприємців та фінансистів на Заході, особливо з тими українцями в діаспорі, котрі обіймають високі посади у ділових та фінансових структурах країн проживання.

Форум став потужним мобілізаційним стимулом для зміцнення єдності світового українства, згуртування всіх українців в ім'я збереження і розбудови незалежної України, забезпечення гідного місця Українській державі в світовому співтоваристві. Всесвітній форум українців засвідчив, що братерство і солідарність розсіяних по світах співвітчизників є новим, надзвичайно важливим фактором культурно-духовного і політичного життя незалежної України. На Першому Всесвітньому форумі українців українці материкової України і українці з усіх континентів нашої планети пізнали і пережили, як сказав Іван Драч, «велику радість єднання». ■

Марка Укрпошти, присвячена Першому Всесвітньому форуму українців. 1992 р.

Відеозапис відкриття Першого Всесвітнього форуму українців можна проглянути тут:

<https://www.5.ua/ukrayina/tsei-den-v-istorii-25-rokiv-tomu-v-kyievi-startuvav-i-vsesvitnii-forum-ukraintsiv-153151.html>